

Л. Н. ГУМИЛЕВ АТЫНДАҒЫ ЕУАЗИЯ ҰЛТТЫҚ УНИВЕРСИТЕТІ
ЕВРАЗИЙСКИЙ НАЦИОНАЛЬНЫЙ УНИВЕРСИТЕТ ИМ. Л. Н.
ГУМИЛЕВА
L.N. GUMILYOV EURASIAN NATIONAL UNIVERSITY

**«АДАМИ КАПИТАЛ ЭКОНОМИКАЛЫҚ ДАМУДЫҢ
НЕГІЗГІ ФАКТОРЫ РЕТІНДЕ»**

*Халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференциясының
ЕҢБЕКТЕР ЖИНАҒЫ*

СБОРНИК ТРУДОВ

Международной научно-практической конференции

**«ЧЕЛОВЕЧЕСКИЙ КАПИТАЛ КАК ОСНОВНОЙ ФАКТОР
ЭКОНОМИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ»**

WORKS

of the International scientific and practical conference

**«HUMAN CAPITAL AS THE MAIN FACTOR OF ECONOMIC
DEVELOPMENT»**

Астана

20 қазан 2022

УДК 331.5 (075.8)

ББК 65.240я73

А 24

Рецензенты: профессор «Esil University», д.э.н. Галиева А.Х.
профессор Евразийского национального университета им.Л.Н.Гумилева, д.э.н.
Шалболова У.Ж.

Редакционная коллегия

Макыш С.Б. – д.э.н., профессор, декан экономического факультета, Евразийский национальный университет им.Л.Н.Гумилева, г.Астана

Байжолова Р.А. – д.э.н., профессор, Евразийский национальный университет им.Л.Н.Гумилева, г.Астана

Ауелбекова А.К. – к.э.н., доцент Евразийский национальный университет им.Л.Н.Гумилева, г.Астана

Исаева Б.К. – PhD., доцент, Евразийский национальный университет им.Л.Н.Гумилева, г.Астана

ISBN 978-601-337-744-5

«Адами капитал экономикалық дамудың негізгі факторы ретінде» халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференциясының еңбектер жинағы. –Астана: Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, 2022. -330б.

Сборник трудов международной научно-практической конференции «Человеческий капитал как основной фактор экономического развития». – Астана: Евразийский национальный университет им.Л.Н.Гумилева, 2022. -330с.

Works of the International scientific and practical conference «Human capital as the main factor of economic development». - Astana: L.N. Gumilyov Eurasian National University, 2022. -330p.

УДК 331.5 (075.8)

ББК 65.240я73

ISBN 978 – 601 – 337 – 744 – 5

© Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, 2022

© Евразийский национальный университет им. Л.Н. Гумилева, 2022

© L.N. Gumilyov Eurasian National University, 2022

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Энергетика ЕврАзЭС // <https://vuzlit.com/13454/vvedenie>
2. Галкина А.А., Горячева О.А., Грушевенко Е.В., Грушевенко Д.А. Прогноз развития мировых энергетических рынков до 2040 г.: последствия для России // ЭКО МОНИТОРИНГ. -2013. №3. -С.36–42.
3. Прогноз развития энергетики мира и России до 2040 года / под редакцией А.А.Макарова, Т.А.Митровой, Л.М.Григорьева. -М: ИНЭИ РАН-АЦ, 2016.
4. Агеева В.О. Проблемы и возможности формирования единого рынка энергоресурсов в рамках Евразийского экономического союза // Молодой ученый. -2017. № 13 (147). -С.224-227.
5. Телегина Е.А. Современная экономическая интеграция и формирование единого энергетического пространства. Т.2. Энергетическая интеграция государств ЕАЭС: предпосылки, вызовы и возможности. -М.: Российский государственный университет нефти и газа им. И.М. Губкина. 2017. - 309 с.
6. Что даст общий энергорынок странам Евразийского союза // <https://dzen.ru/media/eurazia/chto-dast-obscii-energorynok-stranam-evraziiskogo-soiuza-610a33b01e7e5001196e3f2e>

ӘӨЖ 330.8 (574)

ҚАЗАҚ ОЙШЫЛДАРЫНЫҢ АДАМИ КАПИТАЛДЫ ДАМУ МӘСЕЛЕЛЕРІ ТУРАЛЫ КӨЗҚАРАСТАРЫ

Доғалов Амангелді Нәжмиденұлы

dogalov51@bk.ru

Батыс Қазақстан инновациялық-технологиялық университетінің доценті, э.ғ.к.
Орал, Қазақстан

Досмағанбетов Нұрлан Серікұлы

dosmnurlan@yandex.ru

Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, «Экономика және кәсіпкерлік» кафедрасының аға оқытушысы, Астана, Қазақстан

Түлегенова Айнагуль Утегеновна

Батыс Қазақстан инновациялық-технологиялық университетінің аға оқытушысы, Орал, Қазақстан

Адамзат қоғамының постиндустриалды даму дәуірінде, адами капитал ұлттық экономикалардың бәсекеге қабілеттілігін арттырудың негізгі ресурсына айналған кезде, Қазақстан Республикасының жаңа басшылығы елдегі адами капиталды дамытуда жаңа әлеуметтік-экономикалық саясатты әзірлеп, іске асыруы қажет. Ол ең озық әлемдік жетістіктерді ескеріп, осы салада, үш онжылдықтағы билік құрылымдарындағы сыбайлас жемқорлықтың жоғары деңгейі кезеңінде жинақталған жағымсыз сәттерді жою жөнінде шаралар қабылдауы тиіс.

Қазақстан Республикасында әзірленіп жатқан адами капиталды дамытудың жаңа бағдарламалары мен жобалары осы саланы кешенді дамыту мәселелерінің барлық кең басымдықтарын, оның ішінде оның тарихи аспектілерін жан-жақты ескеруге тиіс.

Адами капиталды дамыту саласындағы жаңа саясат біздің республика аумағында ғасырлар бойы жинақталған тарихи тәжірибені – жағымды жағынан да, теріс жағынан да ескеруі тиіс.

Көптеген халықтардың, соның ішінде қазақ халқының өкілдері адами капиталды дамытудың теориялық және практикалық мәселелерін шешуге өз үлестерін қосты.

Мысалы, ел билеушілерінің дана тәлімгері Жүсіп Баласағұн XI ғасырда билеушілер мен мемлекеттік қызметкерлер арасындағы сыбайлас жемқорлықтың адами капиталдың дамуына кері әсері туралы былай деп жазды:

Сұқ көзділер көзін ашып қарамас,
Ондай пенде елшілікке жарамас!

Ашкөз пенде бұл құлқыңның құлы ғой,
Құлқын құлы – қу тамақтың пұлы ғой.

Құлқын жолы ұсақ-түйек толы егес,
Бұл елшілік сараңдардың қолы емес.

Көзі тоқ ер кедейлігін білдірмес,
Сабырымен сараңдарға ілдірмес.

Сабырымен жетер шыдап мұратқа,
Ер мінезбен төзер талай сынаққа.

Сұқтар – сараң, сараң біткен қомағай,
Қомағайдан безер жұртың жоламай. [1, 217 б.].

«Құтты білік» атты поэма-дастанында ол билеушілерді түркі империяларында (қағанаттарда) адами капиталды дамыту үшін маңызды қадамдарға баруға шақырады:

Ғалым, дана болмағанда жаһанда,
Жерде игілік өнбес еді қашанда. [1, 434 б.].

Ел, заң жөнін, өзі түзеп істеді,
Тағы ақылды кісілерді іздеді.

Сенді оларға, олар да көмектесті.
Дем алысып, жұмыста кезектесті. [1, 84-85 б.].

Және елді берік ұстар кісіге,
Бұйырады ел басқару ісі де,

Лайық адам керек бұған ақылды,
Ай келбетті, ойнатар ой-жасынды. [18, 42-43 б.].

Жоғарыда айтылғандар ерте орта ғасырларда Жүсіп Баласағұн өндірістік емес сала қызметкерлерінің еңбегін, әсіресе – ақыл-ой еңбегін нәтижелі деп есептегенін көрсетеді. Постиндустриалды дәуірдегі «әлеуметтік мемлекет» тұжырымдамалары мыңжылдықтан кейін түркі империялары билеушілерінің дана тәлімгерінің данышпан ойларының ақиқатын толық растайды. Қазіргі қоғамда адамға (білім беру, денсаулық сақтау, мәдениет, спорт және т.б.) ресурстық инвестициялар (жеке және мемлекеттік) экономиканың шығындары ретінде қарастырылмайды. Олар белгілі бір мемлекеттің әлеуметтік-экономикалық дамуының негізгі ресурсы ретінде адами капиталдың негізгі мазмұнына айналады.

Жоғарыда айтылғандар ерте орта ғасырларда да дана Жүсіп Баласағұн – қоғамдық өндірістегі өндірістік емес сала қызметкерлерінің еңбегін, әсіресе – ақыл-ой еңбегін өнімділігі бар еңбек болып табылатынын көрсетеді.

Қазіргі постиндустриалды дәуірдегі «әлеуметтік мемлекет» тұжырымдамалары, мыңжылдықтан кейін, түркі империялары мен аймақтық бекеттер билеушілерінің дана тәлімгерінің данышпан ойларының ақиқатын толық растайды. Қазіргі қоғамда адамға (білім беру, денсаулық сақтау, мәдениет, спорт және т.б.) ресурстық инвестициялар (жеке және мемлекеттік) экономиканың шығындары ретінде қарастырылмайды. Олар белгілі бір мемлекеттің әлеуметтік-экономикалық дамуының негізгі ресурсы ретінде адами капиталдың негізгі мазмұнына айналады.

Қоғамның басты өндірістік күші ретінде адами капитал даму мәселелері Әбу Насыр әл-Фараби, Қожа Ахмет Яссауи және басқа да қазақ ғалымдарының, ерте және орта орта ғасырлардағы ойшылдардың еңбектерінде қарастырылды.

Қазақстанда адами капиталдың дамуына қазақ хандықтарының прогрессивті билеушілері: Абылай хан, Жәңгір хан, Айғаным ханша, Төле би, Қазыбек би, Әйтеке би және басқалары елеулі үлес қосты.

Мәселен, Бөкей Ордасының билеушісі Жәңгір хан ХІХ ғасырдың бірінші жартысында Қазан университетінің қамқоршылық кеңесінің мүшесі болып, Дала өлкесіндегі адами капиталды дамытудың өзекті мәселелерін жақсы түсіне отырып, қазақ жастарын училище мен университеттерге оқуға жіберіп отырған.

Ұлы Далада адами капиталды дамыту мәселелері әсіресе ХІХ ғасырдың ортасынан бастап ХХ ғасырдың 30-жылдарына дейінгі қазақ зиялыларының өкілдерімен талқылана бастады. Олардың ішінде Ыбырай Алтынсарин, Шоқан Уәлиханов, Абай Құнанбайұлы, Әлихан Бөкейханов, Мұстафа Шоқай, Ахмет Байтұрсынұлы, Мұхамеджан Тынышбаев, Тұрар Рысқұлов, Смағұл Сәдуақасов,

Сәкен Сейфуллин, Нығмет Нұрмақов және басқа да қазақ елінің нағыз патриоттары бар.

Қарастырылып отырған кезеңде, біздің ойымызша, ұлы ойшыл Абай Құнанбайұлы өзінің Қара сөздерінде адам және адами капитал ұғымдарына неғұрлым жан-жақты анықтама берді. Дана ақын мен философтың терең сенімі бойынша адам ақыл мен адамгершіліктің, еңбекқорлық пен білімнің, достық пен махаббаттың бейнесі болуы керек. Мұндай рухани құндылыққа жетудің негізі – адам, ол белсенді еңбек және танымдық қызметті қарастырды [2].

Ұсынылып отырған қысқаша материал Қазақстан Республикасының Президенті Қасым-Жомарт Тоқаев жүргізіп жатқан реформалар барысында мемлекеттік, салалық, өңірлік бағдарламалар мен жобаларды әзірлеу және іске асыру кезінде Қазақстанда адами капиталды дамыту проблемаларын шешуде қарастырылып отырған салада кешенді зерттеу жүргізу және тарихи аспектілерді білу қажеттігін айқын түрде дәлелдей түседі.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Баласагунский Юсуф. Благодатное знание. /перевод С.Н.Иванова. М. Электронный источник 1983 https://platona.net/load/knigi_po_filosofii/istorija_filosofii_arabskaja/jusuf_khas_khadzhib_balasaguni_blagodatnoe_znanie_1983/59-1-0-2993
2. Догалов А.Н. Экономические взгляды Абая и хозяйственная структура казахского народа. Т.1. Социально-экономические идеи Абая Кунанбаева. //– Нур-Султан: БиКа. 2021. – 288 с.

УДК 339.336

ЗНАЧЕНИЕ ТРАНСПОРТНОЙ ИНФРАСТРУКТУРЫ В ТОВАРОПРОВОДЯЩЕЙ СИСТЕМЕ КАЗАХСТАНА

Долтес Любовь Константиновна

lyubov.doltes@mail.ru

Докторант специальности экономика

ЕНУ им.Л.Н.Гумилева, Астана, Казахстан

Научный руководитель – д.э.н., профессор Раимбеков Ж.С.

Одним из главных стратегических задач Республики Казахстан является развитие внутренней транспортной инфраструктуры на основе внедрения инновационных транспортно-логистических систем. Это вызвано с развитием внутреннего рынка и ростом спроса на транспортные услуги, поэтому возникла потребность развития транспортно-логистической системы регионов, особенно интегрированных в международные транспортно-логистические товаропроводящие системы. Сила Казахстана заключается в его богатой ресурсной базе, его географическом положении в качестве транзитной страны между Европой и Азией, а также в транспортной системе, которая является более